

در نامه

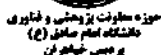
آمین داری

و شری امور و دعاوی خانوادگی

مؤلفان:

دکتر یاسادات اسحاقی

دکتر فریده شکاری

□□□□

بخش

تہران، بزرگ سہید جمالی پل عدلیت

تلفاكس: ۱۲۲۰۱۲۱، فاكس: ۱۲۶۰۱۲۱

E-mail: isu.press@yahoo.com

۲. دفتر نشر آثار علمی، روزه معارف، دانشی و فناوری دانشگاه امام صادق (ع) - پردیس خواجهان

تہران، شہرک قدس، بلوار فرہادی، خانہ عہد حاضر، قی

تلفن: ۰۲۱-۹۳۹۰۶۲۹، فاکس: ۰۲۱-۹۳۹۰۶۲۷

E-mail: nashreasar@isuw.ac.ir

میرشاهه : اسدی، لیلالساد
عنوان : فرار دلای : ایرانی، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور : درسنامه آیین تفرسی ویژه امور و
موقلان لیلالسادات اسدی، فریده شکر
مشخصات نشر : تهران : انتشارات امام صادق (ع)، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری : ۵۵۴ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۱۵-۶
وضعیت فهرست نویسی : فیا
یادداشت : کتابنامه : ص. ۵۱۷.
یادداشت : نمایه.

موضوع: حقوق خانواده - ایرلن - دعلوی
موضوع: آیین دادرسی مدنی - ایرلن
شناسه افزوده: شکری، فریدم، ۱۳۵۵ -
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
به بندی کنگره: ۱۹۹۱ لفق ۲۶ د/۵۴-۵۴ KMH
رده بندی دیویی: ۵۵۰.۶۵۰۲۶/۳۴۶
شماره کتابخانه: مل، ۲۳۹۶.۸۳

فهرست مطالب

۱۳	سخن ناشران
۱۵	پیش‌گفتار
۱۹	دیاچه
۱۹	۱. درآمد
۲۲	۲. بیان مسأله
۳۶	۳. اصطلاحات تحقیق
۳۶	۳-۱. خانواده
۲۹	۳-۲. آیین دادرسی
۲۹	۳-۲-۱. تعریف آیین دادرسی
۳۳	۳-۲-۲. ضرورت آیین دادرسی
۳۴	۳-۲-۳. ویژگی‌های آیین دادرسی
۳۴	الف) امری بودن
۳۸	ب) محدود بودن حوزه‌ی اعمال آیین دادرسی به دادگاه‌ها
۳۹	ج) عطف به‌مسبق شدن
۴۲	د) قابلیت تغییر و تحول‌پذیری
۴۲	۳-۲-۴. ضرورت آیین دادرسی افتراقی در دعاوی خانوادگی
۴۳	الف) متمایز بودن دعاوی خانوادگی
۴۵	ب) کاربرد ضمانت‌های اجرایی در خانواده

- ۴۶..... (ج) توجه به سیاست‌های ملی و فراملی نسبت به خانواده.....
- ۴۷..... ۳-۳. دعاوی خانوادگی.....
- ۵۰..... ۴. ساختار تحقیق.....
- ۵۱..... بخش نخست: صلاحیت دادگاه خانواده.....
- ۵۷..... فصل ۱. صلاحیت ذاتی دادگاه خانواده.....
- ۶۳..... مبحث نخست: نوع صلاحیت دادگاه خانواده نسبت به دادگاه عمومی.....
- ۶۳..... مبحث دوم: صلاحیت دادگاه عمومی در رسیدگی به دعاوی خانوادگی.....
- ۶۴..... الف) دلایل موافقان ذاتی بودن صلاحیت دادگاه خانواده نسبت به دادگاه عمومی.....
- ۶۵..... ب) دلایل مخالفان ذاتی بودن صلاحیت دادگاه خانواده نسبت به دادگاه عمومی.....
- ۶۷..... ج) نتیجه‌ی بحث.....
- ۷۲..... گفتار دوم: صلاحیت دادگاه خانواده در رسیدگی به دیگر دعاوی.....
- ۷۲..... الف) صلاحیت دادگاه خانواده در رسیدگی به دعاوی حقوقی.....
- ۷۶..... ب) صلاحیت دادگاه خانواده در رسیدگی به دعاوی کیفری.....
- ۸۳..... ج) نتیجه‌ی بحث.....
- ۸۴..... گفتار سوم: رفع اختلاف بین دادگاه عمومی و دادگاه خانواده در امر صلاحیت.....
- ۹۱..... گفتار چهارم: صلاحیت شورای حل اختلاف در رسیدگی به دعاوی خانوادگی.....
- ۹۶..... مبحث دوم: امور و دعاوی داخل در صلاحیت دادگاه خانواده.....
- ۹۷..... گفتار نخست: دعاوی مرتبط با مصادیق نفقه.....
- ۹۷..... الف) نفقه‌ی جنین.....
- ۱۰۰..... ب) تأمین هزینه‌های حمل نامشروع.....
- ۱۰۱..... ج) هزینه‌ی زایمان.....
- ۱۰۳..... د) تهیه‌ی مسکن.....
- ۱۰۴..... گفتار دوم: دعاوی خانوادگی مرتبط با اجرای ثبت.....
- ۱۰۵..... الف) دعاوی ابطال عملیات اجرایی ثبت.....
- ۱۰۶..... ب) مطالبه‌ی همزمان مهریه از دادگاه خانواده و دایره‌ی اجرای ثبت.....
- ۱۱۰..... گفتار سوم: مطالبه‌ی مهریه از جانب وراثت.....
- ۱۱۲..... گفتار چهارم: نحله.....

فصل ۲. صلاحیت محلی دادگاه خانواده.....	۱۱۷
مبحث نخست: استثنائات وارد بر صلاحیت دادگاه محل اقامت خوانده: حق یا حکم.....	۱۱۹
مبحث دوم: ارتباط دعوای خانوادگی با دادگاه‌های چند حوزه قضایی.....	۱۲۳
گفتار نخست: دعوای خانوادگی مرتبط با مال.....	۱۲۴
گفتار دوم: دعوای زوج علیه زوجه در فرض خروج زوجه از منزل مشترک.....	۱۲۸
الف) مفهوم اقامتگاه و آثار آن.....	۱۳۰
ب) قلمرو صلاحیت دادگاه محل اقامت زوج.....	۱۳۳
ج) قلمرو صلاحیت دادگاه محل سکونت زوجه یا مرکز مهم امور وی.....	۱۳۶
نتیجه بحث.....	۱۳۷
گفتار سوم: دعوای مرتبط با جهیزیه.....	۱۴۱
مبحث سوم: زمانی که دعوی به دعوای خانوادگی مرتبط با دادگاه‌های مختلف.....	۱۴۴
گفتار نخست: جرم رسیدگی توانان در دعوای خانوادگی.....	۱۴۴
گفتار دوم: دادگاه صالح برای رسیدگی به دعوای مرتبط.....	۱۴۶
مبحث چهارم: دادگاه صالح برای رسیدگی به دعاوی زوجین مقیم خارج از کشور.....	۱۴۸
خلاصه‌ی بخش نخست.....	۱۵۰
پرسش‌های بخش نخست.....	۱۵۳
بخش دوم: دادگاه خانواده: قاضی و نگهبان.....	۱۵۵
فصل ۳. قاضی دادگاه خانواده.....	۱۵۷
مبحث نخست: تحولات قانونی.....	۱۵۷
مبحث دوم: مشاور قضایی.....	۱۶۱
گفتار نخست: ضرورت حضور مشاور قضایی در جلسه دادرسی.....	۱۶۱
گفتار دوم: نقش مشاور در جلسه دادرسی و صدور رأی.....	۱۶۲
مبحث سوم: رییس دادگاه خانواده یا دادرس علی‌البدل.....	۱۶۵
گفتار نخست: صلاحیت قاضی برای رسیدگی به دعوای مربوط به اصل نکاح و طلاق.....	۱۶۶
گفتار دوم: ابلاغ ویژه برای قاضی دادگاه خانواده.....	۱۷۲
گفتار سوم: اختصاص دادرس به دادگاه خانواده.....	۱۷۳

گفتار چهارم: شرایط قاضی رسیدگی کننده به دعاوی خانوادگی در صورت عدم اختصاص شعبه‌ای از دادگاه عمومی به این دعاوی.....	۱۷۵
فصل ۴. سازمان دادگاه خانواده.....	۱۷۹
مبحث نخست: مشاوره‌ی تخصصی.....	۱۸۰
گفتار نخست: پیشینه‌ی قانونی توجه به مشاوره در دعاوی خانوادگی.....	۱۸۰
گفتار دوم: وضعیت موجود.....	۱۸۳
مبحث دوم: داوری.....	۱۸۵
گفتار نخست: داوری به منظور فصل اختلاف در دعاوی خانوادگی.....	۱۸۷
الف) پیشینه‌ی قانونی.....	۱۸۷
ب) داوری خانوادگی مستثنا از داوری.....	۱۸۹
گفتار دوم: داوری با هدف صلاح رابطه‌ی متداعیین در دعاوی خانوادگی.....	۱۹۴
الف) شرایط داوری.....	۱۹۶
ب) نحوه‌ی انجام داوری.....	۱۹۸
د) ضمانت اجرای عدم ارجاع امر به داوری.....	۲۲۰
خلاصه‌ی بخش دوم.....	۲۲۷
پرسش‌های بخش دوم.....	۲۳۷
بخش سوم: رسیدگی به امور و دعاوی خانوادگی.....	۲۳۹
فصل ۵. عدم رعایت تشریفات دادرسی در دعاوی خانوادگی.....	۲۴۱
مبحث نخست: تفکیک تشریفات دادرسی از اصول دادرسی.....	۲۴۱
گفتار نخست: پیشینه‌ی قانونی.....	۲۴۲
گفتار دوم: معیارهای تفکیک.....	۲۴۳
الف) بنیادین بودن اصول دادرسی و ابتدای قوانین بر آن‌ها.....	۲۴۸
ب) تفاوت در منبع.....	۲۴۹
ج) وابستگی به زمان و مکان.....	۲۵۰
گفتار سوم: تشریفات دادرسی در دعاوی خانوادگی.....	۲۵۲
مبحث دوم: طرح دعوا در امور و دعاوی خانوادگی.....	۲۵۴
گفتار نخست: نحوه‌ی طرح خواسته.....	۲۵۶

گفتار دوم: تکلیف رعایت شرایط شکلی دادخواست ۲۶۲

الف) پرداخت هزینه دادرسی ۲۶۲

ب) تعیین خواهان و خوانده ۲۶۸

ج) اهلیت طرفین دعوا ۲۶۹

فصل ۶. رسیدگی به امور و دعاوی خانوادگی در محاکم خانواده ۲۷۵

مبحث نخست: اداره‌ی دلیل در امور و دعاوی خانوادگی و اعتباربخشی به ادله ۲۷۶

گفتار اول: اداره‌ی دلیل در امور و دعاوی خانوادگی ۲۷۷

الف) تمایز مدعی و منکر در دعاوی ۲۷۸

ب) تشخیص مدعی و منکر در برخی مصادیق دعاوی خانوادگی ۲۸۵

ج) امارات قانونی و نقش آن در جابه‌جایی مدعی و منکر ۲۸۶

د) اثبات سبب و مانع ۲۸۹

گفتار دوم: تحصیل دلیل توسط دادرس ۲۹۴

گفتار سوم: ارزیابی دلیل و استناد آن در امور و دعاوی خانوادگی ۳۰۱

الف) تفسیر دلیل ۳۰۲

ب) تعارض اصل و ظاهر در دعاوی خانوادگی ۳۰۹

مبحث دوم: وکالت در دعاوی خانوادگی ۳۲۴

گفتار نخست: الزامی بودن حضور وکیل در دادرسی دعاوی خانوادگی ۳۲۴

گفتار دوم: وکالت یک وکیل از هر دوی زوجین در امور و دعاوی خانوادگی ۳۳۰

مبحث سوم: نحوه‌ی رسیدگی به برخی دعاوی مرتبط با خانواده ۳۳۵

گفتار نخست: رعایت مهلت یک ساله برای رسیدگی به طلاق ۳۳۶

گفتار دوم: درخواست اختیار مسکن علی‌حده از سوی زوجه ۳۴۰

فصل ۷. تصمیمات دادگاه خانواده ۳۴۳

مبحث نخست: حکم ۳۴۳

گفتار نخست: تفکیک حکم از قرار ۳۴۴

گفتار دوم: انواع حکم ۳۴۵

الف) اعلامی و انشایی؛ اعلامی و اجرایی ۳۴۷

ب) قطعی و غیرقطعی ۳۵۳

مبحث دوم: قرار (دستور موقت) ۳۵۸

۳۵۹.....	گفتار نخست: شرایط صدور دستور موقت.....
۳۶۰.....	الف) فوریت امر.....
۳۶۱.....	ب) مربوط بودن به موضوع دعوا.....
۳۶۱.....	گفتار دوم: دادگاه صالح برای رسیدگی به درخواست دستور موقت.....
۳۶۲.....	گفتار سوم: اخذ تأمین در صدور دستور موقت.....
۳۶۸.....	گفتار چهارم: تأیید دستور موقت.....
۳۷۵.....	مبحث سوم: گواهی عدم امکان سازش.....
۳۷۵.....	گفتار نخست: پیشینه‌ی گواهی عدم امکان سازش.....
۳۷۹.....	گفتار دوم: ماهیت گواهی عدم امکان سازش.....
۳۸۱.....	گفتار سوم: آثار ناشی از تفکیک حکم طلاق از گواهی عدم امکان سازش.....
۳۸۲.....	الف) شمول قاعدی اعتبار امر مختومه بر حکم.....
۳۸۳.....	ب) قاعدی فراغ دادرسی بر حکم.....
۳۸۴.....	ج) دائمی بودن اعتبار حکم.....
۳۸۴.....	د) تفاوت در نحوه‌ی اجرای احکام.....
۳۸۵.....	هـ) قابل اعتراض بودن حکم.....
۳۸۸.....	گفتار چهارم: موارد صدور گواهی عدم امکان سازش.....
۳۹۴.....	مبحث چهارم: گزارش اصلاحی.....
۳۹۹.....	مبحث پنجم: اذن و اجازه.....
۴۰۰.....	گفتار نخست: طلاق.....
۴۰۳.....	گفتار دوم: ازدواج.....
۴۰۷.....	خلاصه‌ی بخش سوم.....
۴۱۱.....	پرسش‌های بخش سوم.....
۴۱۳.....	بخش چهارم: اجرای تصمیمات محاکم خانواده.....
۴۱۵.....	فصل ۸. اجرای تصمیمات صادره از دادگاه‌های خانواده ایران.....
۴۱۶.....	مبحث نخست: شرایط اجرای حکم.....
۴۱۶.....	گفتار نخست: شرایط مندرج در حکم.....
۴۱۶.....	الف) قطعیت حکم.....

۴۲۱.....	ب) معین بودن موضوع حکم.....
۴۲۲.....	گفتار دوم: صدور اجراییه.....
۴۲۶.....	مبحث دوم: اجرای احکام غیابی.....
۴۳۲.....	مبحث سوم: اجرای تصمیمات دادگاه بر طلاق.....
۴۳۳.....	گفتار نخست: نحوه‌ی شروع به اجرای تصمیم.....
۴۳۵.....	گفتار دوم: نوع صیغه‌ی طلاق، میزان بذل و قبول فدیة.....
۴۴۰.....	گفتار سوم: تعیین مدت اعتبار گواهی عدم امکان سازش.....
۴۴۶.....	مبحث چهارم: اجرای صیغه‌ی طلاق بدون رضایت یکی از زوجین.....
۴۵۷.....	گفتار پنجم: اجرای طلاق رجعی و گواهی اسکان.....
۴۵۹.....	گفتار ششم: اجرای تصمیم دادگاه بر طلاق در ارتباط با حقوق مالی زوجه.....
۴۶۱.....	مبحث چهارم: اجرای حکم منته‌اشغال.....
۴۶۱.....	گفتار نخست: اجرای حکم دادگاه بر قرارداد کار زوجه.....
۴۶۶.....	گفتار دوم: نوع حکم دادگاه بر منع زوجه از اشتغال.....
۴۷۲.....	مبحث پنجم: اجرای حکم مرتبط با تعیین.....
۴۷۵.....	مبحث ششم: هزینه‌های اجرایی.....
۴۸۱.....	فصل ۹. اجرای تصمیمات صادره از مراجع قضایی دیگر کشورها.....
۴۸۳.....	مبحث نخست: شناسایی و اجرای احکام محاکم خارجی.....
۴۸۶.....	گفتار نخست: شرایط شناسایی و اجرای احکام خارجی.....
۴۸۹.....	گفتار دوم: موانع اجرای احکام خارجی.....
۴۸۹.....	الف) نامنظم بودن رسیدگی و سلب حق دفاع.....
۴۸۹.....	ب) مغایرت با نظم عمومی.....
۴۹۰.....	ج) تقلب در تحصیل رأی.....
۴۹۲.....	د) مطرح بودن همان دعوا در دادگاه ایرانی.....
۴۹۱.....	مبحث دوم: شناسایی و اجرای احکام خارجی در دعاوی خانوادگی.....
۴۹۵.....	گفتار نخست: عملکرد دادگاه خانواده در شناسایی و اجرای حکم خارجی.....
۴۹۹.....	گفتار دوم: قواعد صلاحیت.....
۵۰۶.....	گفتار سوم: تابعیت.....
۵۰۶.....	الف) زوجین با تابعیت مشخص.....

ب) زوجین بی‌تابعیت یا دارای تابعیت مضاعف.....	۵۰۹
ج) اختلاف میان ابوین و اولاد و مسائل ناظر بر ولایت و قیمومیت.....	۵۱۱
د) اسناد.....	۵۱۳
خلاصه‌ی بخش چهارم.....	۵۱۴
برسش‌های بخش چهارم.....	۵۱۶
فهرست منابع.....	۵۱۷
نمایه.....	۵۳۹

«بسمه تعالی»

«لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَبُزَّغِمَهُمْ وَ
يَعْلَمُهمُ الْكِتَابَ وَ الْحَكْمَهُ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ»
(آل عمران، ۱۶۴)

سخن ناشران

حمد و ثنا خداوند بزرگوار و ذات احدیت را که امتیاز و درجه عالمان و دانشمندان را در نزدیکی به جایگاه پر عظمت خویش قرار داد، همو که در این آیه شریف بر مؤمنان منت نهاد؛ آن گاه که از نفس خودشان رسولی را برانگیخت تا برای آنان آیات وحی بخواند و ایشان را بشارت و بیم دهد. به استیلا بر بیت علم و دانش و فضل و معرفت در نزد خدا جایگاهی دارد که ذات احدیت به واسطه منشأ آیه آدمی بر بشریت منت نهاده است.

خداوند را شاکریم که در عصری که روز در برخی کشورهای جهان، زنان را واجد شرایط شرکت در محافل سیاسی، اجتماعی و علمی نمی دانند، خواهران گرامی ما در عرصه علم و تحقیق و پژوهش پیش می تازند. با جدیت اراده استوار خویش، اندیشه ها را به تکاپو و قلم ها را به حرکت وا می دارند و این منجر به گرامی شدن و احترام امام صادق (ع) آیت الله مهدوی کنی).

این توفیق الهی است که یک مرکز داعیه دار علم و دانش بتواند در راستای به اهداف بلند خود، برنامه های خویش را بر مدار معرفت و دانایی قرار دهد؛ زیرا علم و معرفت از چنان قدر، منزلت و عظمتی برخوردار است که باید گام نهادن در مسیر آن را از الطاف الهی دانست. دانشگاه امام صادق علیه السلام - پردیس خواهران - علمی سالیان گذشته افتخار این را داشته که در این راستا هر چند مختصر و کوتاه گام هایی بردارد؛ این دانشگاه افق بلندی را در چشم انداز علمی خود پیش رو دارد. این گونه که برخی فعالیت ها به صورت راهبردی یعنی درازمدت و برخی فعالیت های این دانشگاه

به صورت میان مدت و کوتاه مدت است. از جمله فعالیت های این مرکز در بخش های علمی و آموزشی و پژوهشی، به انجام رسانیدن برخی طرح ها، پژوهش ها و انتشار آن در قالب کتاب می باشد؛ امری که اهداف متعالی دانشگاه را در دستیابی به رویکردهای تعیین شده به پیش خواهد برد. در این راستا الگوی اسلامی ایرانی رشد و تعالی و شرف در مسیر اهداف متعالی و بلند نظام جمهوری اسلامی، از رویکردهای نوینی است که در دستیابی به فعالیت های برنامه ای مورد توجه واقع می شود.

معاونت پژوهشی از زمان تشکیل تاکنون به این مهم توجه داشته و برنامه ها و فعالیت هایی را به انجام رسانیده است. این معاونت تلاش دارد با عمق بخشیدن به این فعالیت ها، تسهیل و تنظیم برنامه های راهبردی در راستای محقق نمودن پژوهش هایی علمی، راهی و کاربردی دانشگاه گام هایی را بردارد؛ و مطابق با ساختار علمی دانشگاه به عنوان از زمان های بنیان، برنامه محور، توسعه گرا و تحول مدار برای پاسخگویی به نیازهای موجود به دست جامعه فراگیران خود، تلاش دارد با نیازسنجی و پاسخگویی به مطالبات، با پروژه های علمی خود به ویژه در شاخه های مطالعات زنان با گرایش های نسل جوان پاسخ دهد.

خوشبختانه این فعالیت با استعانت از دانشجویان و برخی محیط های علمی در استفاده و بهره برداری از برخی کتب چاپ شده، موافقت شده است. از تمامی کسانی که ما را در این مسیر یاری نموده اند، تشکر و تقدیر نموده و همه محققان و فرهیختگان گرامی جهت همکاری در امور علمی پژوهشی در صورت تمایل می نمایم.

معاونت پژوهشی دانشگاه

اداره کل پژوهش،

حوزه معاونت پژوهشی و فناوری

پردیس خاوران

پیش‌گفتار

خانواده واحدی اجتماعی است که از دو جنبه دارای اهمیت است: نخست، کارکرد درونی و ارتباطی و متقابل اعضای خانواده که قوت آن برخاسته از روابط عاطفی است؛ و دوم، ارتباط خانواده با جامعه‌ای بزرگتر، به گونه‌ای که پویایی و پیشرفت جامعه، با پایداری و سلامت خانواده مرتبط است. این اهمیت موجب شده که خانواده به عنوان واحد اجتماعی بنیادین در صنایع روان و اعصاب با تغییرات و تحولاتی اندک، موجودیت خود را حفظ کند.

تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم، اما پایدار خانواده بر جامعه بزرگتر، موجب شده این نهاد، موضوع مطالعاتی علوم مختلف قرار گیرد. به همین جهت در علم جامعه‌شناسی، همانند علم حقوق، خانواده مورد توجه است. این توجه در علوم انسانی فراتر رفته، به علوم دیگر نیز تسری یافته است؛ به گونه‌ای که علوم تجربی نیز در مطالعاتی خانواده بی‌نیاز نیست. به عنوان مثال بررسی نقش ازدواج‌های فامیلی در بروز برخی بیماری‌های جسمی یا روحی و یا نقش خانوادگی موفق در سلامت جسمی، روانی و معنوی و مانند آن، از مسائلی است که در علوم پزشکی و روان‌پزشکی مورد بحث قرار می‌گیرد. اهمیت خانواده در حفظ ساختار سالم اجتماع، موجب شده دولت‌ها و نهادهای زعم خود، در جهت تشویق به تشکیل خانواده و تحکیم آن تدابیری بیاندیشند. این تدابیر در حوزه‌ی علوم انسانی به ویژه علم حقوق، حجم بیشتری را به خود اختصاص داده است. خانواده یک اجتماع است؛ از این جهت متشکل از حداقل دو نفر می‌باشد؛

این اجتماع، هر چند کوچک، بستر ارتباط‌های انسانی است. ارتباط‌هایی که زمینه‌ساز حقوق و تکالیف متقابل اعضاء نسبت به یکدیگر است و این جاست که علم حقوق نیز در کانون خانواده موضوعیت می‌یابد.

تا یک دهه‌ی پیش، گرایش‌های رشته‌ی حقوق در دوره‌ی کارشناسی ارشد، به چهار موضوع حقوق خصوصی، حقوق کیفری، حقوق بین‌الملل و حقوق عمومی محدود می‌شد. تحولات جامعه و افزایش تنوع ارتباطات، تخصصی شدن زیرشاخه‌های رشته حقوق را ضروری نمود. در این راستا برخی رشته‌های تخصصی چون حقوق بشر، حقوق مالکیت معنوی و حقوق تجارت بین‌المللی در دانشگاه‌های مختلف در مقطع کارشناسی ارشد راه‌اندازی شد. ضرورت تأسیس رشته‌ی حقوق خانواده نیز نخستین بار در دانشگاه امام صادق علیه السلام در سال ۱۳۸۵ احساس شد و با تشکیل کمیته‌ای به متدوین تدوین دروس و سرفصل‌های این رشته‌ی درسی، جلسات متعددی با حضور اساتید صاحب‌نظر در این حوزه برگزار شد؛ نتیجه‌ی آن تدوین برنامه‌ی آموزشی با عنوان «کارشناسی ارشد ناپیوسته‌ی معارف اسلامی و حقوق با گرایش حقوق خانواده» بود. این برنامه در ششصد و شانزدهمین جلسه‌ی شورای عالی برنامه‌ریزی در تاریخ هفدهم بهمن ماه ۱۳۸۵ تأیید و از همان تاریخ لازم‌الاجرا گردید.

اهداف کلی دوره‌ی کارشناسی ارشد حقوق خانواده، عبارتند از: درک دیدگاه‌های اسلام درباره‌ی خانواده بر پایه‌ی منابع اصیل در جهت تبیین مبانی اندیشه‌ی دینی؛ دفاع از اسلام در برابر پرسش‌ها و شبهات مطرح؛ نقد و بررسی دیدگاه‌های منسوب به اسلام؛ و زمینه‌سازی برای تربیت نظریه‌پردازان و کارشناسان متعهد جهت سیاست‌گذاری مطلوب در سطوح مختلف برنامه‌ریزی کشور.

وصول یا تقریب به این اهداف، با عنایت به روند جهانی شده‌ی موقعیت ایران به عنوان جامعه‌ای در حال توسعه در نظام بین‌الملل، از اهمیت بسیاری برخوردار است. حقوق مقوله‌ای پویا، محرک و نظام‌مند است که تابع فرهنگ و مطالبات جامعه است. بر این اساس نباید از تأثیر روند جهانی شدن در تحولات قانون‌گذاری و رویه‌ی قضایی غافل ماند. اثرپذیری حقوق خانواده از جهانی‌سازی، باید به گونه‌ای کنترل شود که بتوان

با استفاده از ظرفیت‌های این پدیده، از آسیب‌ها و تهدیدهای آن در امان ماند. اهداف پیش‌بینی شده برای رشته حقوق خانواده نیز با نگاهی به این ضرورت تدوین شده‌اند. پدید آمدن عناوین جدیدی در فهرست واحدهای درسی رشته حقوق خانواده در دانشگاه امام صادق علیه السلام، تدوین درس‌نامه‌هایی را برای این رشته ضروری نمود. توضیح این‌که، حقوق خانواده به عنوان یک درس سه واحدی در واحدهای درسی رشته حقوق در مقطع کارشناسی گنجانده شده بود؛ با برنامه‌ی تقلیل واحدها، این درس به دو واحد تقلیل یافت. این دو واحد نیز به مباحث مربوط به نکاح، طلاق و روابط زوجیت و بعد حقوق مدنی محدود می‌شود؛ لذا از مباحث شکلی حقوق خانواده، آیین دادرسی آن فارغ است. آیین دادرسی مدنی ویژه‌ی امور و دعاوی خانوادگی، از جمله واحدهای درسی رشته حقوق خانواده در دانشگاه امام صادق علیه السلام واحد بیس عنوان است. همچنین این عنوان، در دو واحد درسی در واحدهای رشته‌ی حقوق کارشناسی گنجانده شده است. این در حالی است که دانش‌آموخته‌ی مقطع کارشناسی رشته‌ی حقوق یا فقه و مبانی حقوق اسلامی، در واحدهای درسی آیین دادرسی مدنی، به دور کلیات اصول دادرسی مدنی، صلاحیت دادگاه‌ها برای رسیدگی به دعاوی حقوقی، نحوه‌ی رسیدگی به دعاوی حقوقی و اجرای احکام صادره از دادگاه‌های حقوقی آشنا می‌شود؛ اما در سرفصل‌های این درس، امور و دعاوی خانوادگی دیده نشده است. در حالی که، اهمیت اهمیت و ویژگی دعاوی خانوادگی ایجاب می‌نماید از یک سوی، قواعد و مقررات ویژه‌ی دادرسی در این دعاوی مطالعه شود و از دیگر سوی، اصول و مقررات عام دادرسی، بر امور و دعاوی خانوادگی منطبق گردد.

کتاب حاضر با هدف پر کردن این خلاء تدوین شده و ویژگی آن، تنفیق دو حوزه‌ی قوانین و مقررات و رویه‌ی قضایی است. همچنین مباحث فقهی مناسب به دادرسی، به ویژه در بحث ادله و اعتباربخشی به ادله در امور و دعاوی خانوادگی به تناسب بحث آمده است. اهمیت پرداختن به مقررات و رویه‌ی قضایی در کتاب هم، از آن جهت است که قوانین و مقررات مربوط به دادرسی در دادگاه‌های خانواده، به لحاظ

پراکنده بودن، عدم انسجام، عدم تعیین تکلیف نسبت به قوانین پیشین، ابهام‌های بسیاری را موجب شده است؛ امری که مراجعه به رویه‌ی قضایی را ضرورت داده است. تلاش نویسندگان این کتاب بر آن بوده است، تا با استفاده‌ی حداکثری از منابع موجود، به ویژه رویه‌ی قضایی که غالباً به لحاظ تشتت آراء و نظرها منعقد نگردیده، به تجزیه و تحلیل مباحث پرداخته و برای هر پرسش، راهکاری هماهنگ با روح قانون، بانی فقهی و ویژگی اصلی روابط خانوادگی، یعنی ابتدای بر احترام، عاطفه و صداقت، ارائه دهند. همچنین تمرین‌های ارائه شده در پایان هر درس، افق‌های جدیدی را بر بحث مسوده و میر دانشجو را در توسعه‌ی بحث هموار می‌نماید.

با امید قابل استفاده بودن این تألیف، شایسته است از سرکار خانم مهدوی کنی، ریاست محترم دستگاه امام صادق علیه السلام پردیس خواهران، که با تأسیس رشته‌ی حقوق خانواده، برای نخستین بار در ایران، زمینه‌ی طرح مباحث مرتبط با خانواده را در عرصه‌ی علم حرم فراهم نمودند، تشکر نماییم. همچنین از دانشجویان کوشا و پرتلاش رشته‌ی حقوق خانواده دانشگاه امام صادق کدهای ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹، به پاس همراهی ما در کلاس و نیز طرح پیشنهادات و نظرهایی که بی‌تردید در طرح مباحث جدید و قوام مطالب مؤثر بوده است، سپاس گزینیم.

بیلاسادات اسدی

فرمانده شکری

فرمانده شکری

دیباچه

۱. مقدمه

رسیدگی به اختلافات دعاوی در دادگاه‌ها، نیازمند دو نوع قانون است؛ نخست، قانون ماهوی که بیان قیود و مسؤولیت‌های طرفین دعوی پیردازد و دیگر، قوانین و مقررات شکلی که تشریفات و نحوه رسیدگی به اختلاف را مدون و مقرر می‌سازد. رسیدگی به دعاوی قضایی و کسری در غالب موارد نیازمند قواعد متفاوت است. همچنین در دعاوی خاص به لحاظ رجه معیزه، گاه تشریفات خاصی را جاری می‌نماییم. این وجوه معیزه می‌تواند ناشی از ماهیت دعوا یا طرفین آن باشد. بدین معنا که در برخی حوزه‌ها، ماهیت و اهمیت و ارجحیت دعاوی ایجاب می‌نماید تا قواعدی خاص در نظر گرفته شود؛ یکی از حوزه‌هایی که اصول دادرسی آن باید از سیاستی افتراقی تبعیت نماید، امور و دعاوی خانوادگی است. اهمیت خانواده، ماهیت دعاوی و آثار ناشی از این دعاوی، به کارگیری چنین سیاستی را توجیه می‌کند.

امروزه در دنیا، اهمیت خانواده و نقش آن در پیشگیری از انحرافات جنسی و فساد اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین، حفظ سلامت خانواده در قوانین اساسی کشورها و همچنین قوانین عادی، در اولویت‌های کاری دولتها قرار گرفته است. اسناد بین‌المللی نیز از این توجه غافل نمانده است؛ در این راستا می‌توان به ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ اشاره کرد که عدم مداخله در زندگی را

1. Universal Declaration of Human Rights (1948).

خانوادگی دیگران را ضروری برشمرده، در ماده‌ی ۸۶ برای هر زن و مرد بالفی، این حق را قرار داده که با رضایت کامل و آزادی اراده، تشکیل خانواده دهند و خانواده را رکن طبیعی و اساسی اجتماع دانسته که حق دارد از حمایت جامعه و دولت بهره‌مند شود. همچنین میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^۱ در ماده‌ی ۱۰ از خانواده به عنوان عنصر طبیعی و اساسی جامعه یاد کرده که باید در حد اعلای ممکن از حمایت و مساعدت برخوردار شود و تشکیل و استقرار آن مورد حمایت قرار گیرد. حمایت از ادران، به ویژه مادران کارگر حین بارداری و پس از آن در مدت معقولی، در اصل استثنای اقتصادی و اجتماعی، در همین ماده مورد اشاره قرار گرفته است. ماده‌ی ۲۳ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^۲ نیز خانواده را عنصر طبیعی و اساسی جامعه دانسته که استحقاق حمایت جامعه و دولت را دارد و حق نکاح و تشکیل خانواده، رضایت کامل و آزادانه، برای زن و مرد از زمانی که به سن ازدواج می‌رسند، به رسمیت شناخته است.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز که چارچوب آن بر مبنای شرع مقدس اسلام شکل گرفته است، در اصل و دو اصل، به نهاد خانواده توجه نموده است. مقدمه‌ی این قانون، خانواده را واحد بنیادین جامعه و قانون اصلی رشد و تعالی انسان به شمار آورده است. بر این اساس، اصل دهم مقرر داشته است که همه‌ی قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌ها باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه‌ی حقوق و اخلاق اسلامی باشد. اصل بیست و یکم همین قانون، دولت را مکلف نموده تا در جهت حقوق زن، تدابیری را در نظر گرفته و به اجرا درآورد؛ از آن جمله می‌توان به ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده در بند سوم این اصل اشاره کرد. مفاد دیگر بندهای این اصل در جمله ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او، حمایت مادران به ویژه در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان

1. International Covenant of Economic, Social and Cultural Rights (1966).

2. International Covenant of Civil and Political Rights (1966).

بی سرپرست، ایجاد بیمه‌ی خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست و اعطای قیمومت فرزندان به مادران شایسته در صورت نبودن ولی شرعی، همگی در جهت حمایت از زنان و کودکان به عنوان بخشی از خانواده است. با توجه به اهمیت خانواده، کلیه برنامه‌ها باید در جهت تشویق به تشکیل آن و تسهیل در این زمینه، حمایت از کلان خانواده و پیش‌گیری از اضمحلال آن باشد.

همچنان که ذکر شد قانون اساسی، تشکیل دادگاه خانواده را با هدف حفظ کیان خانواده و وظایف دولت محسوب نموده است؛ در این راستا قانون اختصاص تعدادی از دادگاه‌های موجود به دادگاه‌های موضوع اصل ۲۱ قانون اساسی (دادگاه خانواده) در سال ۱۳۳۸ به اجرائی نمودن بند سوم اصل بیست و یکم قانون اساسی همت گمارد؛ از سال ۱۳۷۷ دادگاه‌ها در تهران و پس از آن در دیگر شهرها تشکیل و راه‌اندازی شد. تجربه‌ی چندین ساله‌ی دادگاه‌های خانواده، نشانگر آن است که این حرکت نتوانسته به اهداف خود یعنی تسکین خانوار منتهی شود؛ به نحوی که آمار بالای اختلافات خانوادگی به ویژه طلاق، دایم‌الزمانه است.^۱

در علت‌یابی این واقعیت باید به آن، تغییر قوانین ماهوی مربوط به خانواده و انطباق و هماهنگی آن با تحولات روز باید توجه قرار گیرد؛ افزون بر این، تشکیل دادگاه‌های خانواده به معنای واقعی آن به دارای ابزارهای مورد نیاز برای رسیدگی منطبق و سازگار با ماهیت خانواده باشد، در برنامه‌ی کار گنجانده شود. واقعیت این است که دادگاه اختصاصی، نیازمند ابزارهای تخصصی است؛ صرف اختصاص دادن شعبه‌ای از محاکم برای رسیدگی به دعاوی خانوادگی نمی‌تواند زمینه‌ی وصول به اهداف تشکیل دادگاه اختصاصی را فراهم آورد.

۱. طبق گزارش سازمان ثبت احوال کشور، در سال ۱۳۸۹ تعداد ۱۳۷۲۰۰ واقعه‌ی طلاق در کشور به ثبت رسید. این امر نشان‌دهنده‌ی افزایش فزاینده‌ی طلاق در کشور است. این امر در سال ۱۳۸۷، ۱۱۰۵۱۰ فقره، در سال ۱۳۸۶، ۹۹۸۵۲ فقره و در سال ۱۳۸۵، ۹۴۰۳۹ فقره بوده است که سیر صعودی آن قابل ملاحظه است.

امروزه، فقدان آیین دادرسی ویژه‌ی خانواده که دربردارنده‌ی مقررات مربوط به شرایط قاضی دادگاه خانواده، واحدها و نهادهای مورد نیاز این دادگاه‌ها و همچنین قواعد خاص رسیدگی در این دادگاه‌ها باشد، یکی از مشکلات موجود در دادگاه‌های مذکور است. اگرچه بعضاً ماده واحده‌ها و قوانین پراکنده، به ویژگی‌های دادگاه خانواده، قاضی دادگاه و تشریفات دادرسی توجه نموده‌اند، اما قلت این مقررات، به گونه‌ای است که صرفاً بخش کوچکی از نیازها را پاسخگو است؛ ضمن آن‌که، ابهام در برخی قوانین و اختلاف در نسخ یا عدم نسخ برخی دیگر، اثرات احتمالی مثبت ناشی از این مقررات را متفی ساخته و نتیجه‌ای سوء که همان تشتت رویه‌های قضایی در دادگاه است، را به دنبال داشته است.

۲. بیان مسأله

امروزه در نسخ یا عدم نسخ شش رادی از مواد قانون حمایت خانواده که مهم‌ترین قانون در دادرسی افتراقی و دعوای خانوادگی است، اختلاف نظر است. این اختلاف موجب شده است در مجموعه قوانین مختلف انتشار یافته از سوی دستگاه‌های رسمی کشور که مسؤول تدوین و تنقیح قوانین هستند، مواد متفاوتی از این قانون درج شود؛ مانند درج پنج ماده و سه تبصره^۱ در مجموعه قوانین خانواده، انتشار یافته از سوی معاونت تدوین و تنقیح قوانین ریاست جمهوری^۲ و درج یک ماده و چهار تبصره در مجموعه قوانین حقوقی، انتشار یافته از سوی معاونت حقوقی و توسعه‌ی قضایی قوه قضاییه^۳. این اختلاف نظر در مراجع قضایی نیز تأثیرگذار بوده است، به عنوان مثال

۱. مواد ۱۳، ۱۴، ۱۸، ۲۰، ۲۴ و تبصره‌ی مواد ۱۴، ۱۹، ۲۳ و ۲۵.

۲. معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، قوانین و مقررات خانواده، انتشارات معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۸۲، صفحات ۸۴-۸۱.

۳. معاونت حقوقی و توسعه‌ی قضایی قوه قضاییه، مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات حقوقی، جلد نخست، تهران، نشر روزنامه‌ی رسمی، چاپ دوم، ۱۳۸۴، صفحات ۸۹۶ تا ۸۹۸.